

Pilbladet 1

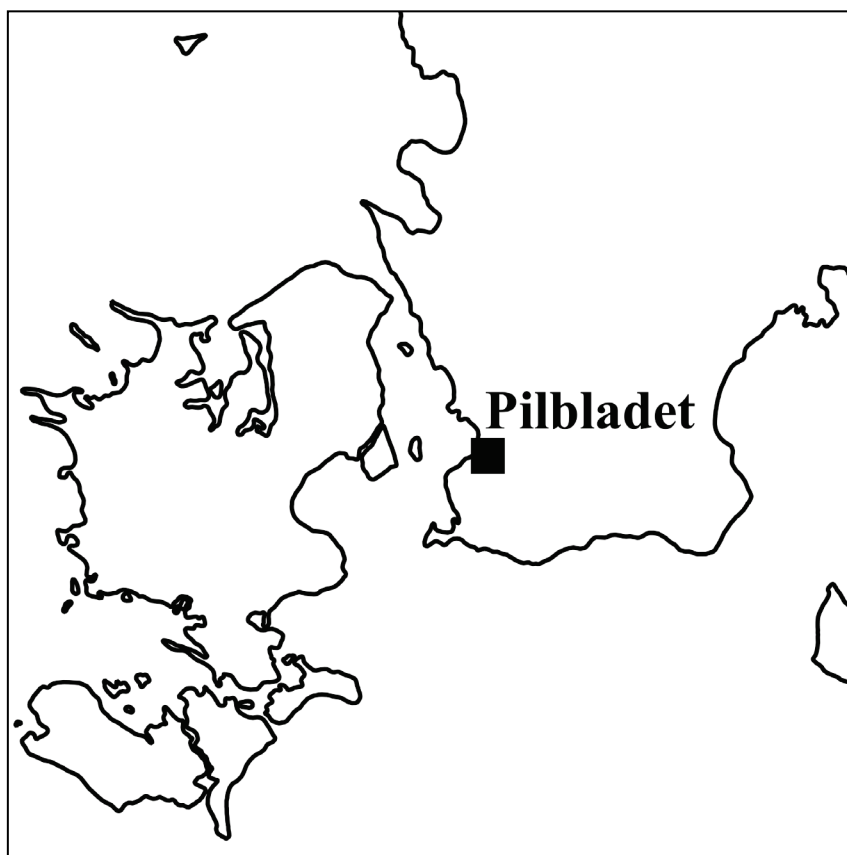
Södra Sallerups socken

**Anläggningar från flintbrytning,
möjliga boplatslämningar och kolluvielager**

-

Makrofossilanalys og vedanatomisk analys av träkol

Radoslaw Grabowski & Claudia Baittinger

Pilbladet 1, Södra Sallerups socken
Anläggningar från flintbrytning, möjliga boplatzlämningar och
kolluvielager -
Makrofossilanalys og vedanatomisk analys av träkol
af
Radoslaw Grabowski & Claudia Baittinger

Fornlämningsnr: 32
Pilbladet 1, Södra Sallerups socken
Malmö stad
Skåne län

Indsendt af Åsa Berggren og Karina Hammarstrand Dehman, Sydsvensk Arkeologi AS.

Prøver modtaget 01-10-2014.

Undersøgt af Radoslaw Grabowski og Claudia Baittinger vinter 2014/15.

Determinant makrofossilrester: Radoslaw Grabowski

Determinant trækul: Claudia Baittinger

Prøver, som er udtaget til AMS-analyse, er afhentet af indsenderen 15-01-2015.

NNU journal-nr. A9319

Formål: Artsbestemmelse af forkullede makrofossilrester, trækulsstykker og træ, og udtagelse af prøver til datering. Interpretation af resultater mhp. vegetationshistorie, indvandring, landskabsudnyttelse m.m.

I alt er der modtaget 143 tørre og flere våde prøver.

Der er udtaget forkullede makrofossilrester til AMS-analyse fra 13 prøver.

Der er udtaget trækulsstykker til AMS-analyse fra 51 prøver.

45 prøver med mollusker er ikke undersøgt.

Den resterende del af prøverne returneres til Sydsvensk Arkeologi AS.

Indhold	side
Bakgrun	4
Projektets syfte og fragestallninger	5
Material og metod - arkeobotanisk analys	5
Det arkeobotaniska materialet: grundlaggende teori	6
Redovisning av resultat - arkeobotanisk material	6
Översikt	10
Grop A22002	11
Rænna A20821, grop A21052 og A20751, stolphål A20791 samt kulturlager A109	11
Grop A20751	12
Stolphål A20791	12
Grop A21052	12
Rænna A13031 og stolphål A21296 og stenpackning A21210	13
Grop A15857	14
Stolphål A20155	14
Hårdarna A19558 og A18774	15
Förkolnat material i flintgruvor	16
Vattenhål A19933	19
Sammanfattning	20
Referenser	23
Vedanatomisk analyse af förkullet og uforkullet træ	24
Vedanatomisk analyse af uforkullet træ	25
Oversigt over materiale til AMS-analyse	26
Multiplot over ¹⁴ C-datringer	30

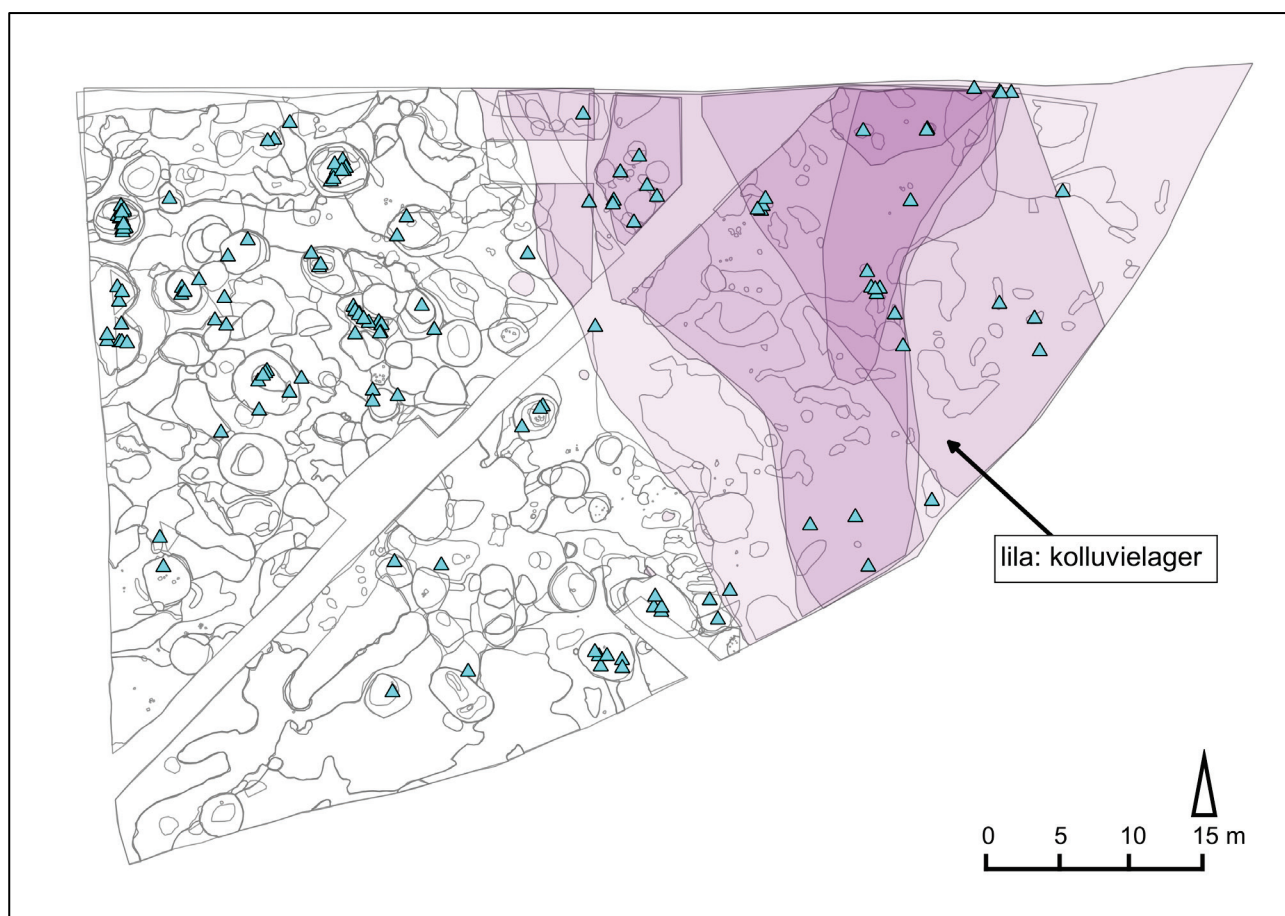
Bakgrund

Pilbladet 1 i Södra Sallerups socken, Malmö Kommun, undersöktes under våren 2014 av Sydsvensk Arkeologi. Den 3200 m² stora lokalen innehöll spår av främst flitbrytning i form av djupa gropar (gruvor) och grundare men mer extensiva nedgrävningar (dagbrott). Andra anläggningar, som möjligen kan representera bosättning eller andra aktiviteter, såsom gropar, härdar, stolphål och rännor, förekom också på platsen. Dessa anläggningar kan dock även vara spår av konstruktioner och aktiviteter relaterade till gruvbrytningen.

Den östra delen av lokalen innehöll även kolluvielager som delvis överlagrade spåren av flintbrytning samt en del av groparna, stolphålen, rännorna och härdarna. En härd långt ner i kolluvielagren daterades under förundersökningen till förromersk järnålder. Kolluviebildningen är därför sannolikt av senare dato än flintbrytningen och bör ses som tidigt järnålderstida eller senare.

Lokalen Pilbladet 1 är del av ett större fornlämningsområde kring Ängdala gård. Tidigare undersökningar på platsen indikerar att tusentals eller till och med tiotusentals gruvor och dagbrott har grävts i området. Tidigare genomförda dateringar har påvisat en primär brytningsfas under tidigneolitikum, med enstaka dateringar från mellanneolitikum. Material från övre gruvgruppsfyllningar har också daterats till senneolitikum, bronsålder samt äldre järnålder, något som kan ses som en indikation på senare mänsklig närvaro i området (Åsa Berggren, personlig kommunikation).

¹⁴C-dateringar erhållna från slutundersökningen indikerar en längre aktivitetsfas under neolitikum, från strax innan 4000 BC till cirka 2400 BC, samt under yngre bronsålder och tidig förromersk järnålder, från cirka 1100 BC till cirka 450 BC. Dateringar från senare vikingatid/tidig medeltid erhöles också från kolluvierna som överlagrade Pilbladet (Åsa Berggren, personlig kommunikation).

Figur 1: Plan över Pilbladet 1 med alla arkeobotaniska provpunkter (trianglar) samt kolluvielagrens utbredning.

Projektets syfte och frågeställningar

Undersökningen av Pilbladet 1 genomfördes med grund i tydliga frågeställningar fördelade på två huvudteman:

A. Flintgruvbrytningens kronologi, metodik och produkter:

En detaljerad studie av lämningarna på Pilbladet som syftar till att bidra med kunskap om gruvdriftens kronologi, metodik och produkter, samt dess kulturella kontext.

B. Områdets miljöhistoria, med särskild fokus på jordbrukets införande och förhållandet mellan senmesolitisk och tidigneolitisk kultur i området:

En studie av områdets miljöhistoria, klimatets och människans påverkan på området, samt jordbrukets införande och de kulturella relationerna under den processen.

Generellt är det arkeobotaniska källmaterialet, och den till materialet kopplade metodiken, mest lämpat för att besvara frågor inom tema *B*. Fördelningen av förkolnat material på boplatser och andra områden med mänsklig aktivitet kan dock under vissa förhållanden också användas för att utröna aspekter av funktion och arkeologiska formationsprocesser, något som kan bidra med relevant information för att besvara frågor inom tema *A*.

Tema *B* är vidare uppdelat i flera specifika frågeställningar som redovisas nedan i tabell 1. På förhand bedöms frågeställningarna B1, B5, B6, och kanske B2, B7 och B8, som möjliga att utforska med arkeobotanisk metod. Frågorna B3, B4 och B9 inkluderar inte fenomen som lämnar växtbaserade spår i det arkeologiska materialet och kan ej besvaras med arkeobotanisk metod.

Problemområden	Frågeställningar
Områdets miljöhistoria	B1. Hur förändrades miljön i området sett utifrån ett långtidsperspektiv, med särskilt fokus på senmesolitikum–tidigneolitikum, dels med avseende på klimatet- och vegetationsförändringar, dels med avseende på människans påverkan på miljön? Hur påverkades landskapet, framförallt vegetationens sammansättning och struktur, genom verksamheten vid gruvorna?
	B2. Vilka spår av markanvändning och markprocesser från tiden <u>efter</u> flintbrytningen finns i området? Hur länge var gruvorna märkbara som ojämnheter i markytan? När började marken vid gruvområdet odlas? Har marken under perioder brukats på annat sätt, t.ex. som betesmark?
Jordbrukets införande – djurhållning	B3. Vilka var de tidigaste tama djuren i området? Hur ser relationen ut mellan bruket av vilda och tama djur under perioden senmesolitikum – tidigneolitikum? Vilken var tama djurs betydelse för jordbrukets införande i området? Har tamdjur använts för mjölkning? Har man även förädlat mjölkprodukter?
	B4. Kan man utröna ursprungsområdet för tamdjuren och deras ev. släktskap med tamdjur på kontinenten?
Jordbrukets införande – sädesslagen	B5. Finns det belägg för tidig förekomst av cerealier i området? Vad var det i så fall för arter och kan deras ursprung spåras? Vilka var de första sädesslagen som man med säkerhet kan belägga att de odlades i området? Hur förhåller sig den tidigaste odlingen i området kronologiskt till andra platser i regionen och på mer långväga avstånd?
Kulturella förhållanden	B6. Vilka är de äldsta spåren av mänsklig aktivitet i området? Hur förhåller sig den tidiga aktiviteten till perioderna senmesolitikum/tidigneolitikum och i förlängningen till ertebölle- och trattbägarkultur? Kan man genom teknologiska analyser av flintreduktionsstrategier påvisa skillnader som kan kopplas till dessa perioder/kulturer? Finns tydliga brott eller övergångsformer i teknologin och hur kan detta tolkas i kulturella termer?
	B7. Hur kan eventuella skillnader i den materiella kulturen mellan flintgruvområdet och andra samtida platser förstås i förhållande till den skiftande användning och betydelser av olika platser i den tidigneolitiska landskapsanvändningen?
	B8. Finns det likheter i praxis och i den materiella kulturen från UO med andra neolitiska kulturer med flintbrytning, särskilt Michelsbergkulturen i Centraleuropa?
	B9. Finns det gravar och/eller mänskliga kvarlevor i området? Kan ursprungsområde, kostvanor och genetisk likhet med mesolitiska och neolitiska befolkningar utrönas för de människokvarlevor som eventuellt påträffas?

Tabell 1: Detaljerad lista över frågeställningarna i tema *B* Områdets miljöhistoria. Frågeställningar som anses som möjliga att utforska med ett botaniskt material som grund är markerade med grönt, eventuellt möjliga att utforska med gult, och ej möjliga med rött.

Material och metod

Den arkeobotaniska analysen som presenteras i denna rapport är baserad på bestämning av makrofossil från 139 prover. Alla prover inhämtades i standardiserade påsar om ca 2 liter. Till prov 21203 insamlades endast en liter då anläggningen ej innehöll mer sediment. Till prov 21654 insamlades endast 0,4 liter jord av okänd anledning. Då inget av dessa prover innehöll identifierbart arkeobotaniskt material (utöver träkol) har en justering av förekomsten av växtmakrofossil för att kompensera för provvolym ej varit nödvändig.

Alla prover flotterades av Åsa Berggren vid Sydsvensk Arkeologi. Vid floteringen användes 0,5 mm såll för att fånga upp makrofossilerna. Denna maskvidd tillräcklig för att fånga upp de nästan alla frön och andra potentiellt identifierbara växtlämningar som förekommer i den sydsandinaviska floran.

De floterade proverna sändes därefter till Nationalmuseet i Köpenhamn för arkeobotanisk- och antrakologisk (träkols-) analys. Vid den arkeobotaniska analysen inspekterades alla prover visuellt med hjälp av en stereolupp med 6-60 gångers förstoringsgrad. Identifierbara makrofossil plockades ut ur proverna för att därefter bestämmas med hjälp av referenslitteratur och nationalmuseets moderna referenssamling.

Alla beskrivningar av ej odlade växter, om ej annat anges, är baserade på Korsmo *et al.* (1981), Mossberg *et al.* (2010), samt den internetbaserade *virtuella floran*.

Det arkeobotaniska materialet: grundläggande teori

Det arkeobotaniska materialet kan beskrivas som aggregat (eng: *assemblage*) av individuella växtrester bevarade i arkeologiskt definierade sediment. Detta material skiljer sig från en stor del av de materiella lämningar av mänskliga aktiviteter som studeras av arkeologer genom att det inte är *tillverkat* eller *konstruerat* i ordets rätta bemärkelse utan skapas som ett resultat av mer eller mindre komplexa processer av insamling, sortering, separation och sammanblandning.

En av de stora skillnaderna mellan arkeobotanisk materiell kultur och andra arkeologiska material återfinns i materialets formationsprocesser och bevarande. I norra Europa tenderar nästan allt material att vara antingen *subfossilt* bevarat i våta och syrefria (anaeroba) miljöer eller bevarat genom förkolning.

Förkolning kan ske antingen till vardags, till exempel i samband med matberedning, eller i förbindelse med mer dramatiska händelser såsom husbränder (se figur 2 nedan). Om växter blir förkolnade till vardags är det troligt att de resulterande aggregaten som ackumuleras i boplatssedimenten kan liknas vid *palimpsest*, det vill säga mer eller mindre slumpmässiga sammanblandningar och överlagringar av flera separata handlingar som är representativa för längre (men oftast arkeologiskt obestämbara) tidsrymder. Om materialet förkolnas i större skala, till exempel i samband med en husbrand, bör de resulterande arkeobotaniska aggregaten däremot representera kortare tidsrymder. Dessa kan då liknas vid *fotografier* av de växter som var i huset vid tiden för branden. En underliggande signal av växter från tiden innan branden rimligtvis också inbäddad i materialet, men tidigare studier har visat att husbränder tenderar att generera mycket större mängder material än vardagsaktiviteter (Grabowski & Linderholm 2013; Moltsen 2011; Viklund 1998), vilket oftast innebär att den underliggande vardagssignalen blir arkeologiskt oläsbar.

Arkeologiska kontexter som innehåller subfossilt bevarat material tenderar att innehålla mer kompletta sammansättningar av växter än förkolnat material. Även om subfossilt material kan återfinnas i latriner, brunnar, djupa gropar och olika typer av våtmarker tenderar denna typ av material vara sparsammare representerat i förhistoriska, icke-urbana, arkeologiska sammanhang. Det kan ofta vara svårt att åtskilja vilka växter som har deponerats i sub-fossilt bevarade kontexter

genom medvetna handlingar, indirekt mänsklig påverkan eller ”naturliga” depositionsprocesser. Ett annat problem är att materialet kan vara så pass välbevarat att det är svårt att särskilja makrofossil från den period som undersökningen fokuserar på från inblandning av senare, ibland helt recent, material.

Redovisning av resultat

Översikt

Bevarat arkeobotaniskt material återfanns på Pilbladet både i form förkolnade växtrester samt som subfossilt bevarat material.

Förekomsten av subfossilt bevarat material var begränsad uteslutande till lager 1 i vattenhål A19933 (prov 20152). Denna kontext redovisas i detalj separat på sidan 15-17.

Det förkolnade materialet utgjordes av totalt 218 växtrester fördelade på 143 cerealier och 75 ej odlade arter. Detta måste betraktas som ett relativt rikt material på en plats som så distinkt domineras av flintbrytningsspår eftersom flintbrytning knappast bör ha skapat de mest gynnsamma förutsättningarna för förkolning av växtmaterial.

En översikt av materialets fördelning bland anläggningskategorierna (tabell 1 samt figur 4a och b) visar också att de flintbrytningsrelaterade anläggningarna – dvs. gruvorna, dagbrotten och en flintslagningsyta – knappt innehöll något förkolnat material alls sett till mängden provtaget sediment. Det mesta materialet återfanns istället i de fåtaligare härdarna, groparna och rännorna.

Det är därför mest troligt att det inte var flintbrytningen som skapade det botaniska materialet på Pilbladet, utan att denna är ett resultat av boplats- eller andra aktiviteter i eller strax utanför området. Översikten säger inte heller något om samtidigheten mellan det förkolnade materialet och flintbrytningsaktiviteterna.

För att bättre förstå det förkolnade materialet från Pilbladet behövs en mer ingående genomgång av de anläggningar som innehöll det mest informativa materialet. Utvalda anläggningar (figur 3) för en kvalitativ genomgång är:

Tidig- mellanneolitikum:

- Grop A22002 som innehöll en relativt stor cerealiakoncentration. ¹⁴C-daterad till 3490-3100 (cal. 2σ), dvs. tidigneolitikum II – mellanneolitikum A.

Blandade tidigneolitiska, senneolitiska och yngre bronsåldersitida kontexter:

- Ett område omkring ränna A20821 som även innehöll gropar, härdar och stolphål, som uppvisade en ansamling av förkolnat material. Området uppvisar blandade ¹⁴C-dateringar och fynd från tidig- och senneolitikum samt yngre bronsålder.

Blandade mellanneolitiska och yngre bronsålderstida/tidigt förromerska kontexter:

- Ränna A13031 med tillhörande stolphål A21296 och A21210 som tillsammans innehöll en relativt stor koncentration av cerealier, ogräs, våtmarksväxter samt hasselnötsfragment. Anläggningsskomplexet uppvisar blandade ¹⁴C-dateringar och fynd från mellanneolitikum och yngre bronsålder/tidig förromersk tid.

Yngre bronsålder:

- Grop A15857, som innehöll en relativt stor koncentration av cerealier. Gropen är grovt daterad till bronsålder, troligen yngre bronsålder, med grund i förekomst av keramik av yngre bronsålderskaraktär.

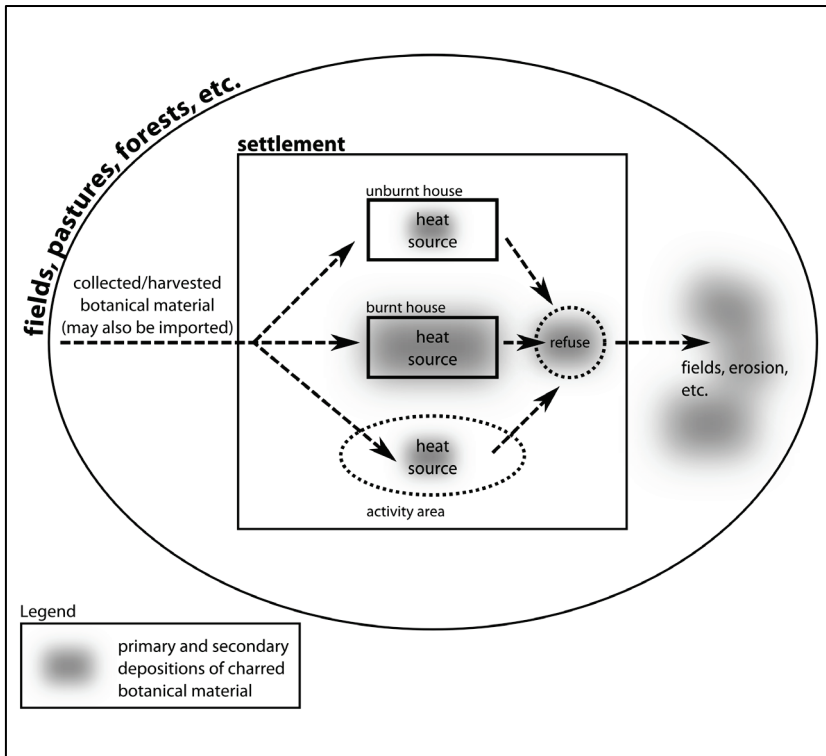
Odaterade anläggningar:

- Stolphål A20155, som innehöll ett agnbasfragment från ett skalvete (*Triticum* sp), dvs. ett av de i Sydsverige tidigast förekommande sädesslagen.

- Härdarna A19558 och A18774 som innehöll en blandning av ganska många olika växtslag.

Flintgruvor, blandade dateringar:

Ett stycke i rapporten ägnas också åt att diskutera förekomsten av förkolnat material i flintgruvorna, då denna anläggningstyp är relativt föga känt arkeobotaniskt.

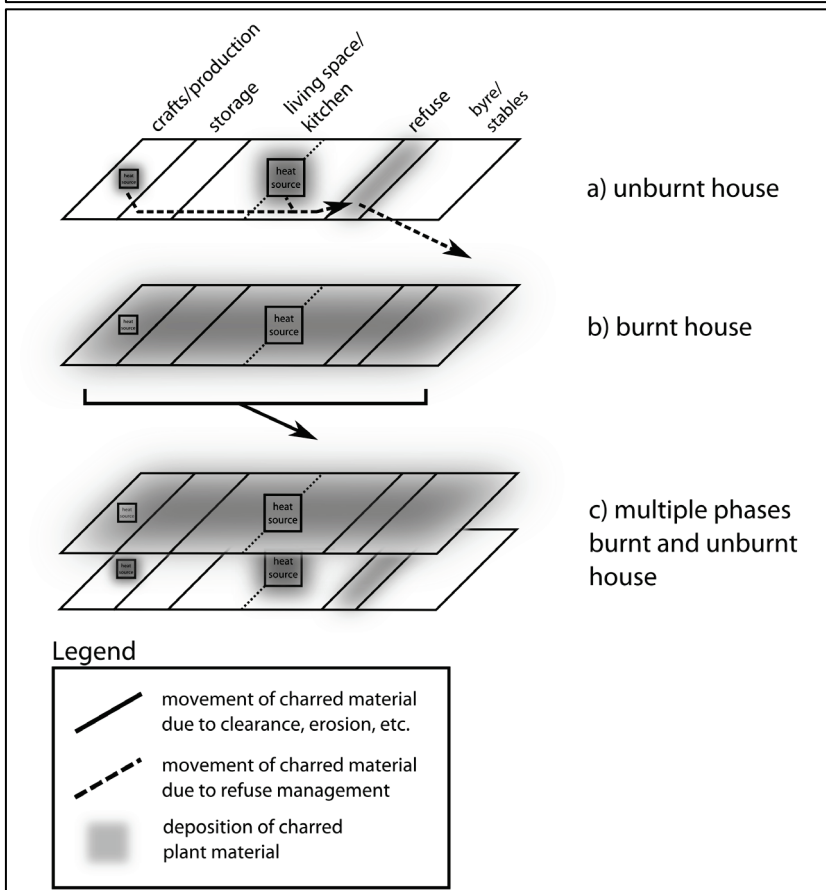

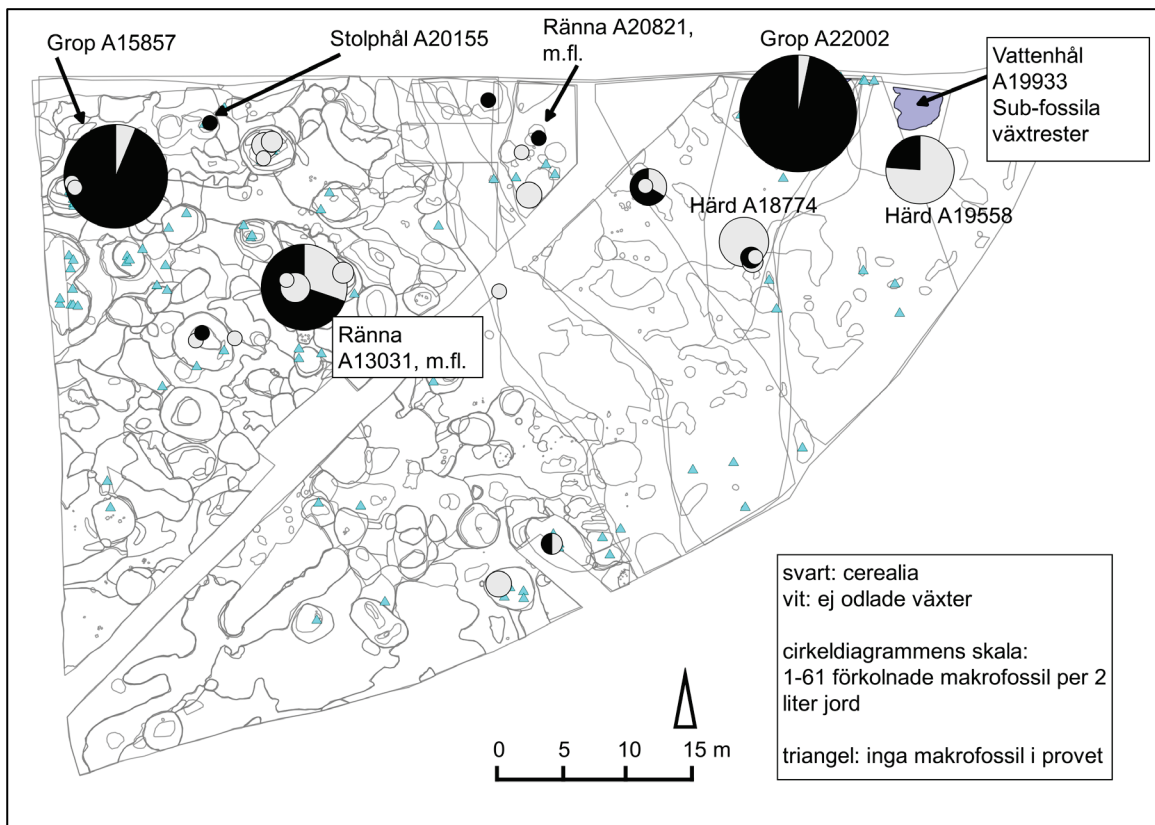
Figur 2: Ett schematiskt hjälpmedel för tolkning av förekomster av förkolnade växtrester på arkeologiska boplatser och andra aktivitetsområden. Såttillvida det förkolnade materialet inte växte på boplatserna måste det ha inhämtats från den omgivande miljön. Under sin livstid på boplatserna modifieras materialet kontinuerligt av mänskliga handlingar. Materialet blir dock endast arkeologiskt avläsbart om det bevaras, till exempel genom förkolning. Förkolning måste antingen ske vid en värmekälla eller i samband med en olycksbrand. Efter branden kan materialet förflyttas vidare i på grund av erosion, avfallshantering, omdeponeringar i samband med följande aktivitetsfaser, osv. Hantering av växter innan förkolning, samt dess vandringssvårigheter efteråt måste tas i beaktande vid tolkningen av allt förkolnat botaniskt material.

Överst: schematisk modell för en boplats.

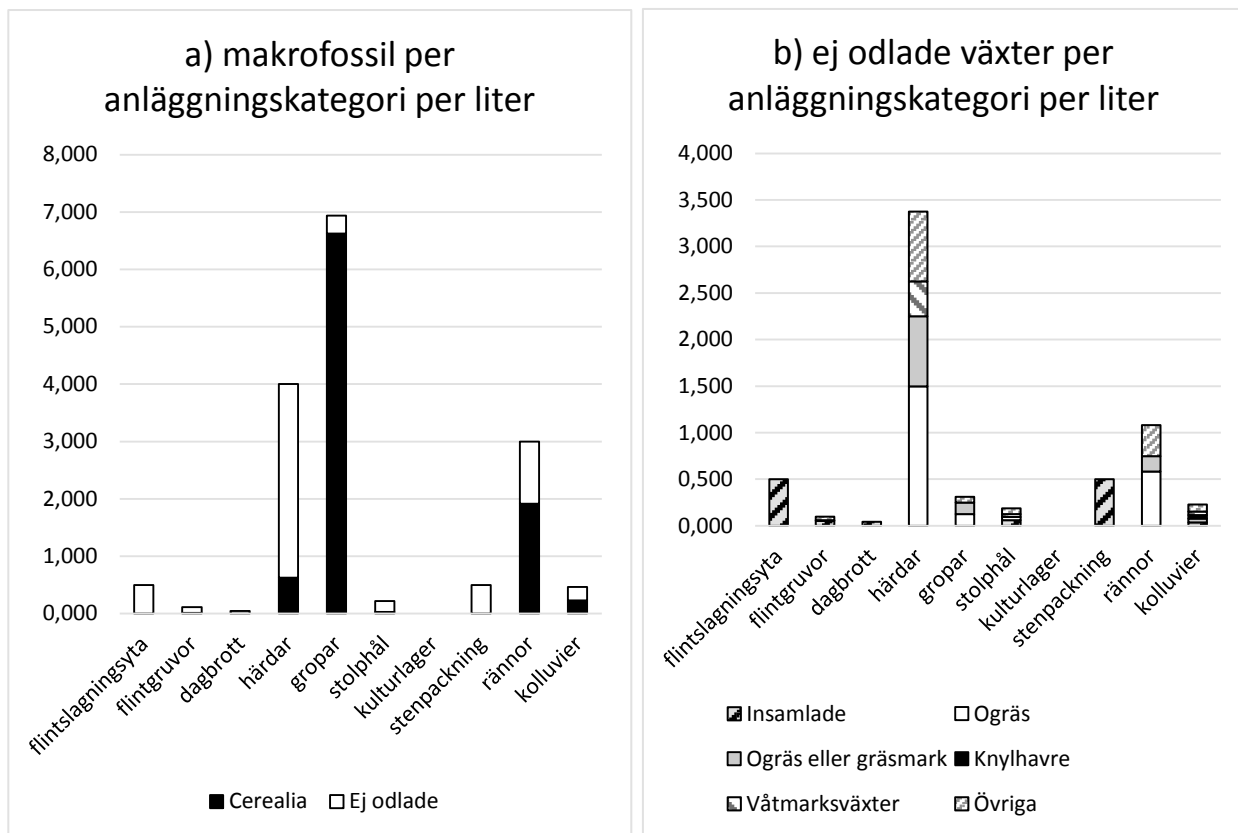
Nederst: schematisk modell för brända, obrända och överlagrade hus.

Källa: (Grabowski 2014a)

Figur 3: Den rumsliga distributionen av förkolnade växtmakrofossil vid Pilbladet. Anläggningar markerade med A-nr tolkas som speciellt viktiga för förståelsen av lokalen och presenteras i detalj nedan.

Figur 4 a-b: Växtmakrofossil i de undersökta anläggningskategorierna vid Pilbladet, presenterat som antal per kategori per liter av provtaget sediment; a) visar alla växter kategoriserade i cerealier samt ej odlade växter, b) visar endast kategorin ej odlade växter, uppdelad i olika funktionella och biotopbaserade grupper.

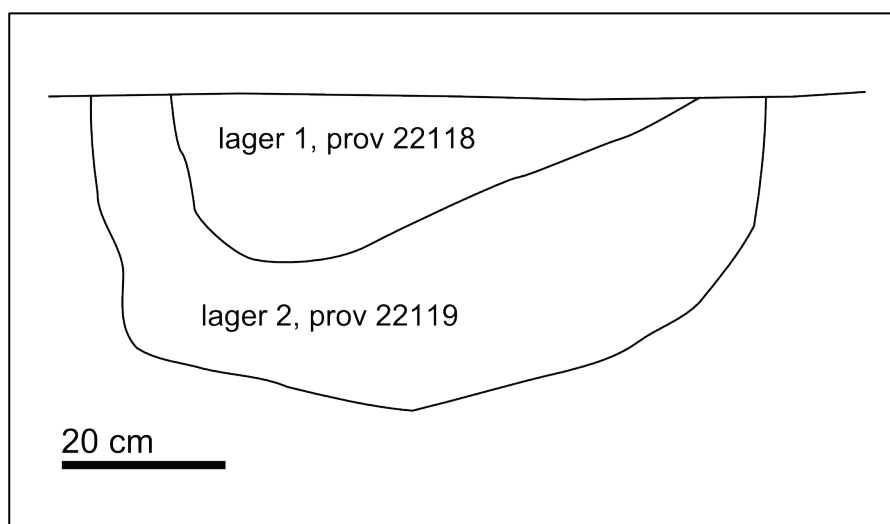
Växt/anläggningstyp	flintslagningsyta	flintgruvor	dagbrott	hårdar	gropar	stolphål	kulturlager	Stenpackning	rännor	kolluvier	Svenskt namn
cf <i>Avena</i> sp					1				1		möjlig Havre
<i>Avena</i> sp				2	1						Havre
cf <i>Hordeum vulgare</i> coll					6				1		möjligt Korn
<i>Hordeum vulgare</i> coll				2					1		Korn
<i>Triticum</i> sp					1						Vete
<i>Triticum</i> sp, fragment					1						Vete, fragment
<i>Triticum</i> cf <i>dicoccum</i>					3						troligt emmervete
<i>Triticum dicoccum</i> , glume base fragm					1						Emmervete, agnbas
<i>Triticum</i> sp (hulled), glume base fragm						1					Skalvete (spelt, emmer eller enkorn), agnbas
<i>Cerealia</i> indet		2		1	11				5	2	Oidentifierbart sädeslag
<i>Cerealia</i> indet, fragment					58				15	2	Oidentifierbart sädeslag, fragment
cf <i>Cerealia</i> , small fragments					23					2	trolig <i>Cerealia</i> , små fragment
Sub-total, Cerealia	0	2	0	5	106	1	0	0	23	6	
<i>Corylus avellana</i> (shell fragment)	1	8	1			2		1		1	Hassel (nötfragment)
Sub-total, Insamlade växter	1	8	1	0	0	2	0	1	0	1	
<i>Chenopodium</i> cf <i>album</i>				12	1	1			7		trolig Svinmålla
<i>Persicaria lapathifolia</i> maculosa					1						Pilört eller åkerpilört
Sub-total, Ogräs	0	0	0	12	2	1	0	0	7	0	
cf Brassicaceae										1	Korsblommig växt
<i>Galium aparine</i>									1		Snärjmåra
Poaceae				3	1						Gräs
cf Poaceae				1							troligt Gräs
cf <i>Polygonum aviculare</i>				2							trolig Trampört
<i>Setaria</i> sp					1						Hirs (vild)
<i>Viola</i> sp									1		Viol
Sub-total, Ogräs eller gräsmarksväxt	0	0	0	6	2	0	0	0	2	1	
<i>Arrhenatherum elatius</i> var <i>bulbosum</i>, tuber	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	Knylhavre, rotknöl
<i>Carex</i> sp		1		2						1	Starr
cf Cyperaceae						1					cf Halvgräs
<i>Persicaria minor</i>				1							Rosenpilört
Sub-total, Våtmarksväxter	0	1	0	3	0	1	0	0	0	1	
<i>Vicia/Lathyrus</i>		3									Vicker/vial
<i>Galium</i> sp										1	Måra
Indet		3		6	1	2			4	1	Oidentifierbar
Sub-total, Övriga	0	6	0	6	1	2	0	0	4	2	
TOTALT	1	17	1	32	111	7	0	1	36	12	

Tabell 2: Antal förkolnade makrofossil vid Pilbladet i de undersökta anläggningsskategorier.

Grop A22002, tidigneolitikum II – mellanneolitikum A, 3490-3100 BC (cal. 2σ)

Växt	Lager 1	Lager 2	Svenskt namn
cf <i>Hordeum vulgare</i> coll	1	0	troligt Korn
cf <i>Triticum</i> sp	1	0	troligt Vete
<i>Triticum</i> sp, fragment	1	0	Vete, fragment
<i>Triticum</i> cf <i>dicoccum</i>	3	0	troligt Emmervete
Cerealiala indet	7	0	Oidentifierat sädeslag
Cerealiala indet, fragment	46	0	Oidentifierat sädeslag, fragment
Cerealiala, subtotal			59
Poaceae	1	0	Gräs
Indet.	1	0	Oidentifierat frö
Icke-odlade, subtotal			2
TOTALT			61

Tabell 3: Förkolnade makrofossil i grop A22002.

Figur 7: Enkel sektionsritning av grop A22002.

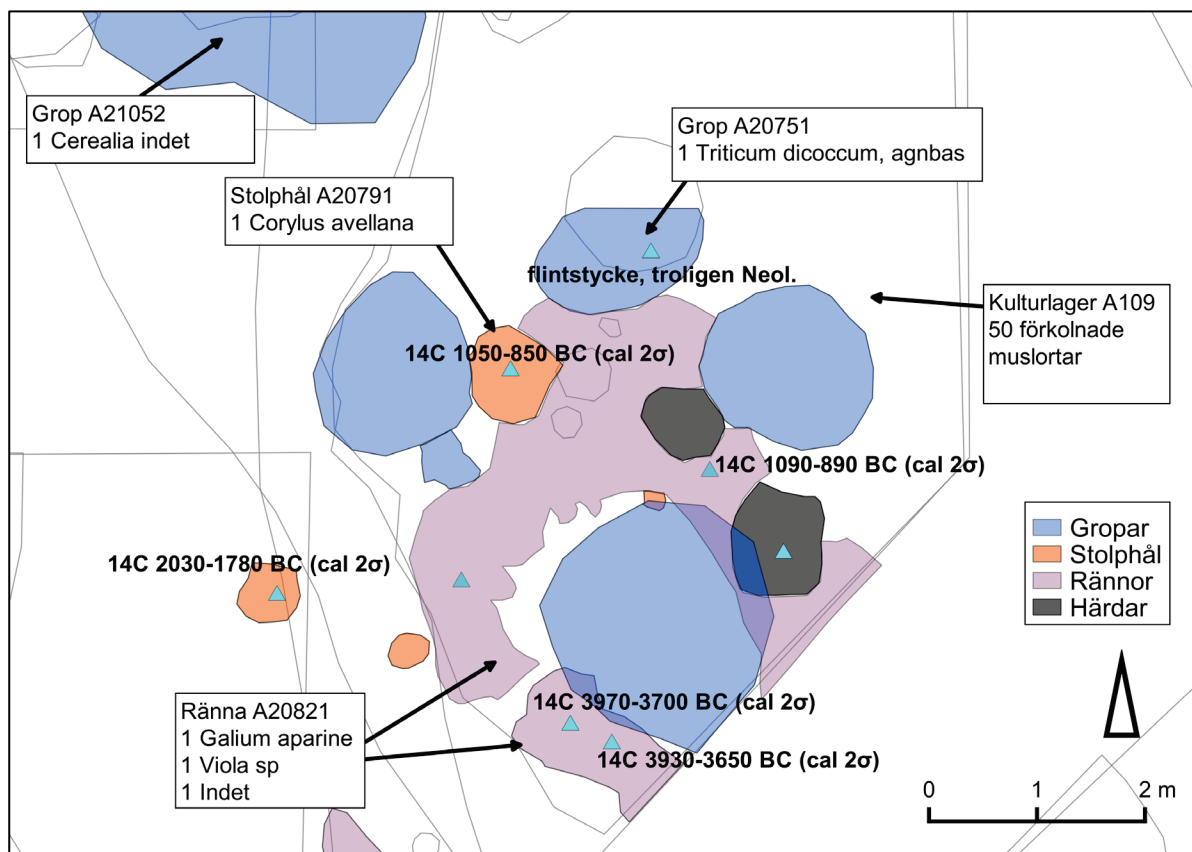
Grop A22002 innehöll den största koncentrationen av förkolnade makrofossil vid Pilbladet. Alla makrofossilerna återfanns i lager 1, vilket stratigrafiskt var det senare av två lager. Makrofossilmaterialen i gropen är därför sannolikt inte knutet till gropens ursprungliga funktion utan har eroderat eller medvetet deponerats i gropen efter att den primära fasen avslutats.

Det botaniska materialet i gropen bestod nästan uteslutande av cerealier. Några av dessa kunde identifieras till art och bestod av troligt korn (ej bestämd till variant, *Hordeum vulgare* coll) samt troligt emmervete (*Triticum* cf *dicoccum*). Ett av emmervetena 14C-daterades till 3490-3100 BC (cal 2σ). Tidigare arkeobotaniska analyser har påvisat att naket korn och emmer var de tidigaste sädeslagen som togs i bruk i södra Skandinavien (Engelmark & Viklund 2008; Sørensen & Karg 2014). Dateringen av materialet i A22002 stämmer därför väl överens med vad som är känt för tidig- och mellanneolitisk odling.

Endast två fynd av ej odlade växter gjordes i A22002, bestående av ett gräsfrö samt ett ej identifierbart frö.

Sammanställningen av mestadels cerealier och en mindre mängd ogräs i gropen kan indikera att den fylldes igen med hushållsavfall, troligen från matberedning.

Ränna A20821, grop A21052 och A20751, stolphål A20791 samt kulturlager A109: blandade kontexter från tidig- och senneolitikum samt yngre bronsålder

Figur 5: Plan över den nordligt-mittersta delen av Pilbladet med förekomster av stolphål, rännen, gropar och härdar, med fynd av förkolnade makrofossil. Fet text anger ^{14}C -dateringar och kronologiskt indikativa fynd.

I den mittersta delen av Pilbladets nordliga del återfanns ett område med stolphål, gropar och rännen. Två härdar dokumenterades också i området och ett tiotal meter söderöver påträffades en flintslagningsyta. Runtomkring dessa anläggningar dokumenterades också ett kulturlager (A109). Fem av dessa anläggningar visade sig innehålla material som kan vara av intresse för tolkningen av platsen.

Den sannolikt äldsta av dessa anläggningar är ränna A20821 som gav två dateringar till tidigneolitikum och en till yngre bronsålder. Då anläggningen skärs av anläggningar med kronologiska indikationer till neolitikum (grop A20751) och yngre bronsålder (stolphål A20951) bör de tidigare dateringarna vara de rätta för själva rännan, och den senare representera en inblandning av yngre material.

I rännan hittades tre makrofossil: en snärjmåra (*Galium aparine*), en viol som inte kunde identifieras ner till art (*Viola sp*) och ett oidentifierat frö. Snärjmårefröet försåg det organiska materialet till en av ^{14}C -dateringarna och härstammar från 3970-3700 BC (cal 2σ), medan de övriga två gjordes på träkol. Eftersom en av de andra dateringarna antyder inblandning av yngre material är det omöjligt att bedöma hurvida violen och det oidentifierade fröet härstammar från samma fas. Förekomsten av ett förkolat frö från tidigneolitikum indikerar dock att denna fas bör ha hyst en värmekälla omkring vilken förkolning kunde äga rum.

Grop A20751 dateras grovt till neolitikum genom ett fynd av ett flintstycke av neolitisk karaktär (Åsa Berggren, personlig kommunikation). I gropen återfanns en agnbas av emmer (*Triticum dicoccum*). Då emmer var ett av de tidigaste sädeslagen som introducerades i Sydsandinavien (Engelmark & Viklund 2008; Sørensen & Karg 2014) passar detta fynd överens med vad som är känt om neolitisk odling i området.

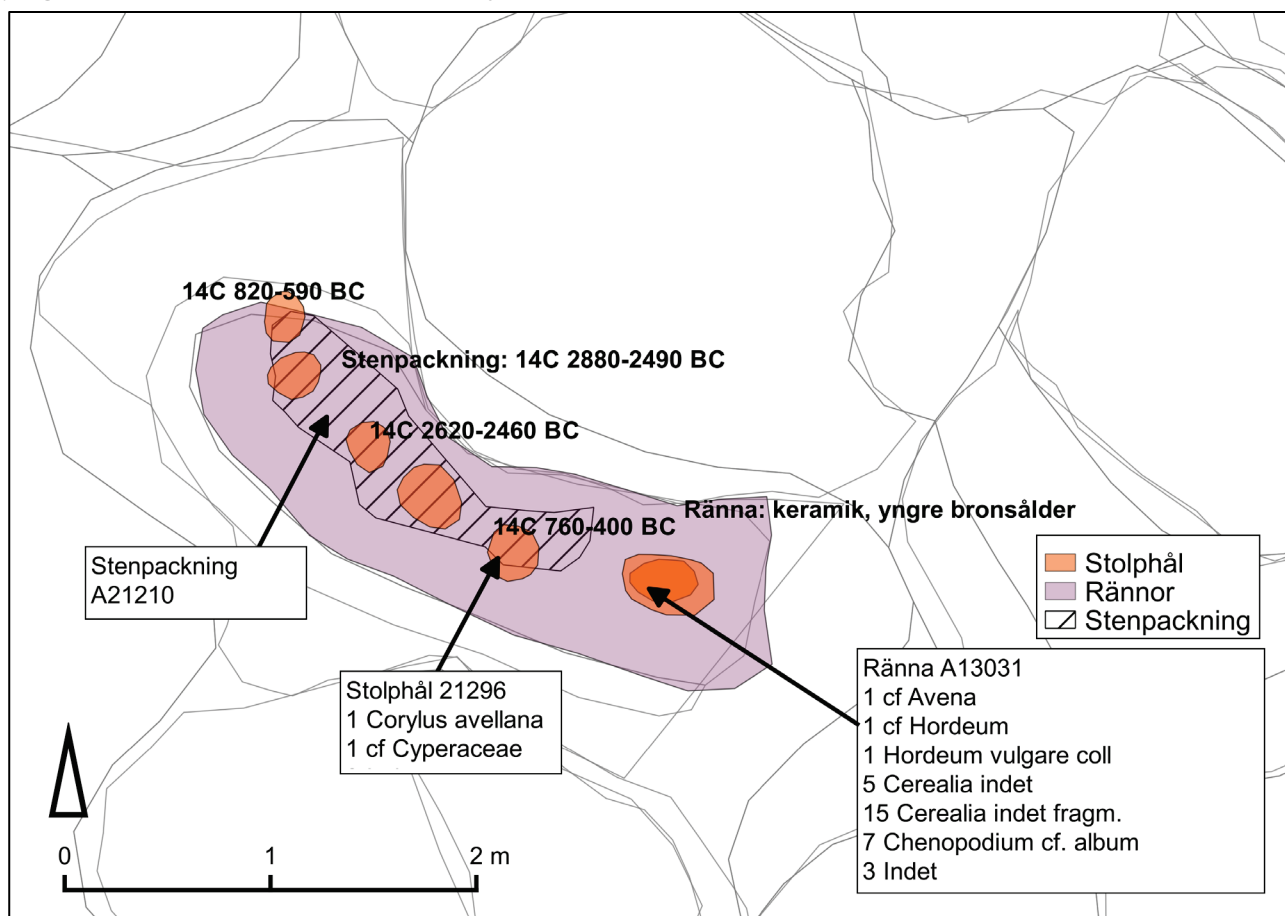
Stolphål A20791 har ¹⁴C-daterats till yngre bronsålder. I detta stolphål återfanns ett förkolnat hasselnötsskal. Hasselnötsskalet återfanns i stolphålets sekundära fyllning, det vill säga det material som trillade ner i stolphålet efter att stolpen hade avlägsnats. Sådant material tolkas oftast som representativt för ytan omkring stolpen under konstruktionens aktiva fas. Man kan säga att det är en del av golv- eller gårdsytan som eroderar ner i stolphålet och förblir inkapslat i anläggningen till dess det grävs ut av arkeologer. Detta kan i teorin innebära att konstruktionen till vilken stolphålet hörde innehöll en värmekälla kring vilken förkolning kunde äga rum, eller att utrymmet användes för hantering av material från en värmekälla någon annanstans. En av de näraliggande men ej daterade härdarna kan ha fyllt denna funktion.

Grop A21052 är den sista anläggningen i området som innehöll förkolnat botaniskt material. Anläggningen är odaterad. Det botaniska materialet bestod av en oidentifierad sädeskornskärna (*Cerealia* indet).

Vidare återfanns även omkring 50 förkolade muslortar i ett prov från kulturlager A109. Lagret är odaterat. Hur muslortarna kom att förkolnas och deponeras i lagret är öppet för gissningar.

Sammantaget indikerar den arkeobotaniska analysen av denna del av Pilbladet att området hyste två eller flera boplatzfaser, men att spåren efter dessa är ytterst fragmenterade. Då sammanblandning av material mellan faserna uppenbart har ägt rum är det omöjligt att säga från vilken tid de olika delarna av det botaniska materialet härstammar.

Ränna A13031 och stolphål A21296 och stenpackning A21210, mellan neolitikum och yngre bronsålder/äldre romersk järnålder

Figur 6: Plan över en centralt belägen del av Pilbladet med en ränna och stolphål.

I ett centralt beläget område av Pilbladet påträffades flera stolphål som i sin tur överlagrades av rännan A13031. Det är troligt att dessa anläggningar tillhör samma konstruktion, det vill säga att stolparna var fixerade i rännan. I nedersta delen av rännan påträffades även en stenpackning (A21210) som sannolikt är resterna av stenskonung som understödde stolparna (Åsa Berggren personlig kommunikation).

Blandade dateringar erhöles från anläggningsskomplexet. Två av stolphålen gav dateringar till yngre bronsålder/tidig förromersk tid medan ett tredje gav en datering till mellaneneolitikum B. Även material som erhöles från stenpackningslagret daterades till mellaneneolitikum B. I rännan återfanns keramik av yngre bronsålderskaraktär. Med grund i dessa indikationer har anläggningen tolkas som troligast härrörande från yngre bronsålder (Åsa Berggren, personlig kommunikation), dock med uppenbara indikationer på inblandning av äldre botaniskt material.

I detta anläggningsskomplex återfanns en av de största koncentrationerna av förkolnat material vid Pilbladet. I rännfyllningen hittades kärnor av ej artbestämd havre (*Avena* sp), korn som inte kunde bestämmas vidare till den skalklädda eller nakna varianten (*Hordeum vulgare* coll) och ett tjugotal oidentifierade cerealiafragment. Ogräsen var fåtaligare, totalt tio till antalet, och alla som kunde bestämmas till art bestod av trolig svinmålla (*Chenopodium cf album*). I två av stolphålen återfanns ett varsitt hasselnötsfragment (*Corylus avellana*). A21296 innehöll även ett troligt frö av ett halvgräs (familjen Cyperaceae).

Eftersom alla 14C-dateringar är baserade på förkolnat material (träkol och hasselnötsfragment) från anläggningsskomplexet, och eftersom dateringarna faller så långt ifrån varandra, är det omöjligt att säga om ansamlingen av botaniska rester i denna del av Pilbladet främst representerar en enskild händelse, eller en sammanblandning av material från olika aktivitetsfaser. Detta gör det också svårt att vidare tolka materialet med hänseende på odling, omgivande miljö samt anläggningens funktion.

Grop A15857, (troligen yngre) bronsålder

Denna grop mätte 2,2 x 1,7 meter i plan och var 20 cm djup. Endast ett fyllningslager identifierades i gropen. Gropen innehöll fragment av keramik av (troligen yngre) bronsålderskaraktär. Förutom keramik förekom även fragment av djurben i gropen (Åsa Berggren, personlig kommunikation).

Det arkeobotaniska materialet i gropen bestod främst av cerealier. Av de som var så pass välbevarade att de kunde härledas till art var två havre (*Avena* sp) och fem korn (*Hordeum vulgare* coll). Havrekärnorna saknade agnbasen – den diagnostiska delen vid särskiljande mellan odlad *Avena sativa* och flyghavre *Avena fatua* – och kan inte bestämmas närmare. Kornkärnorna var hårt brända och kunde inte identifieras vidare till naket korn eller skalkorn. De icke odlade växterna bestod av målla, sannolikt svinmålla (*Chenopodium cf album*), pilört/åkerpilört (*Persicaria lapathifolia/maculosa*) och en vild hirs som inte kunde identifieras närmare till art (*Setaria* sp). Dessa tre arter kan alla växa som ogräs i havre och korn och kan ha insamlats och förkolnats tillsammans med cerealierna.

Materialets botaniska sammansättning verkar vara samstämmig med de övriga artefakterna i gropen genom att de alla antyder att gropen igenfylldes med hushållsavfall, troligen från matberedning.

Makrofossilen från A15857 är fåtaliga och det är svårt att tolka materialet mer djupgående. Säkerställda fynd av odlad havre är i Sydsandinavien oftast av järnålderstida eller senare dato, medan ej artbestämd havre – såsom är fallet här – rapporteras främst från äldre bronsålder och framåt, med endast enstaka fynd rapporterade från tidigare perioder (Engelmark 1992; Regnell & Sjögren 2006; Robinson 2003; Viklund 2004). Kornodling, först av naket korn och därefter av skalkorn förekommer igenom hela den skandinaviska förhistorien. Cerealiafynden i grop A15857 verkar därför stämma väl överens med vad som sedan tidigare är känt om förhistorisk odling i området.

Växt	Antal	Svenskt namn
cf Avena sp	1	cf Havre
Avena sp	1	Havre
cf Hordeum vulgare coll	5	cf Korn
Cerealia indet	3	Oidentifierat sädeslag
Cerealia indet, fragment	12	Oidentifierat sädeslag, fragment
cf Cerealia, small fragments	23	cf Sädeslag, små fragment
Cerealia, subtotal		45
Chenopodium cf album	1	trolig Svinmålla
Persicaria lapathifolia/maculosa	1	Pilört/åkerpilört
Setaria sp	1	Hirs (vild)
Icke-odlade, subtotal		3
TOTALT		48
Övrigt: 6 benfragment, 1-12 mm		

Tabell 4: Förkolnade makrofossil i grop A15857.

Stolphål A20155, okänd datering

Denna anläggning var ca 50 x 25 cm i plan och 16 cm djup. Fyllningen innehöll kolfragment och enstaka flintavslag. En handfull andra stolphål var utspridda i närområdet, dock utan att indikera en sammanhängande konstruktion.

Den arkeobotaniska analysen påvisade endast ett makrofossil bestående av ett fragment av en agnbas från ett skalvete, dvs. antingen emmer (*Triticum dicoccum*), enkorn (*T. monococcum*) eller spelt (*T. spelta*). Detta enkla fynd kan dock potentiellt vara en indikation för tidig odling i området omkring då emmer var ett av de tidigaste sädeslag som introducerades i södra Skandinavien (Engelmark & Viklund 2008; Sørensen & Karg 2014). Tyvärr förblev anläggningen odaterad.

Härdarna A19558 och A18774, okänd datering

Växt	A19558	A18774	Svenskt namn
Avena sp	2	0	Havre
Hordeum vulgare coll	2	0	Korn
Cerealia indet	1	0	Oidentifierbart sädeslag
Subtotal, Cerealia	5	0	
Carex sp	1	1	Starr
Chenopodium cf album	6	6	trolig Svinmålla
Persicaria minor	1	0	Rosenpilört
cf Poaceae	1	0	troligt Gräs
Poaceae	3	0	Gräs
cf Polygonum aviculare	1	1	trolig Trampört
Indet	3	3	Oidentifierbart frö
Subtotal, Ej odlade	16	11	
TOTALT	21	11	

Tabell 5: Förkolnade makrofossil i härdarna A19558 och A18774.

I den östra delen av Pilbladet, under kolluvielagren, dokumenterades härdarna A19558 och A18774. A19668 var ca 1 m i diameter och 8 cm djup. Anläggningen innehöll inga icke-botaniska fynd. A18774 var ca 0,8 x 0,7 m i plan och 18 cm djup. Enstaka skörbrända stenar påträffades i anläggningen. Ingen av härdarna har daterats men eftersom de återfanns under kolluvielagren bör härstamma från förromersk järnålder eller tidigare perioder.

I båda anläggningarna påvisades förkolnade makrofossil som till viss del också var av liknande karaktär. I A19558 bestod större delen av materialet av ej odlade arter, främst åkerogräs, men även gräs (Poaceae) och starr (*Carex* sp), som oftast tolkas till att respresentera gräs- och våtängar respektive. En annan art som indikerar våta miljöer är rosenpilörten (*Persicaria minor*). Två kärnor av havre (*Avena* sp), två av korn (*Hordeum vulgare* coll) samt en oidentifierbar cerealiakärna hittades också i anläggningen. I A18774 återfanns inga cerealier. Det ej odlade materialet var dock likt det i den förstnämnda härdan, dvs. bestående främst av ogräs, men också starr som indikerar våtmarker och trampört som växer som ogräs i åkrar och i gräsmarker.

Det botaniska materialet från dessa anläggningar verkar antyda att blandat material användes som bränsle i härdarna. Det är möjligt att ogräsen och kanske även de något fåtaligare cerealierna indikerar bränning av trösknings- och rensningsrester.

Förekomsten av havre i A19558 kan indikera en post-neolitisk datering för denna anläggning (se diskussion på sid. 12)

Förkolnat material i flintgruvor

Gruva (Anr)	Provnr	Lager	Botaniskt material	Datering (cal 2σ)
2096	21233	? ej angivet	1 Vicia/lathyrus 1 indet	2870-2490 BC
	21599	II	3 Corylus avellana	3640-3380 BC
	21660	8	1 Vicia/lathyrus	3950-3700 BC
12814	22066	VI	2 indet	3950-3690 BC
986	22145	II	1 Cerealia indet 1 Corylus avellana	800-540
2144	22152	6	1 Vicia/lathyrus	nej
	22184	10	1 Corylus avellana	3980-3710 BC
13159	22163	? ej angivet	1 Cerealia indet	nej
227	22262	2	1 Corylus avellana	Nej
708	200358	översta	1 Carex sp 2 Corylus avellana	3990-3780 BC

Tabell 6: Sammanfattning av fynd av förkolnade växtmakrofossil i flintgruvorna vid Pilbladet.

Arkeobotaniska undersökningar av flintgruvor är mycket ovanliga. Anläggningstypen kan också antas att vara illa lämpad för arkeobotaniska studier då vare sig förkolning eller sub-fossilt bevarande är troliga i denna typ av kontext. Det är därför intressant att 17 förkolnade makrofossil ändå återfanns i flintgruvorna vid Pilbladet.

En närmare genomgång av materialet visar dock två tydliga resultat: 1) materialets datering är mycket spridd, med dateringar från neolitikums olika faser samt en från yngre bronsålder, och 2) ingen av makrofossilerna påträffades i de nedersta lagren i gruvorna, utan istället i högt liggande igenomfyllnadslager. Det är därför högst troligt att allt förkolnat material i flintgruvorna härrör från aktiviteter som inte är direkt knutna till brytningen och att materialet förflyttades till gruvorna genom erosion eller mänskliga depositioner (jämför figur 2 på sidan 6).

Vattenhål A19933, yngre bronsålder/äldre romersk järnålder (760-400 BC cal. 2σ)

I undersökningsområdets nordöstra hörn framkom ett ca två meter stort vattenhål som initialt tolkades vara samtida med flintbrytningen, dvs. tidigneolitiskt. I vattenhålet återfanns trä, främst från nedfallna grenar och rötter, men även en bearbetad träpinne. Slagen flinta, ben och horn från kronhjort – av vilka två hade bearbetningsspår och avbrutna taggar – ger än tydligare indikationer på kulturpåverkan. ¹⁴C-analys av hornet gav en datering till 760-400 BC (cal. 2σ), dvs. yngre bronsålder/tidig förromersk järnålder.

Det provtagna lagret från vattenhålet var den enda kontexten vid Pilbladet med subfossilt bevarade makrofossil (tabell 7).

Sammanställningen kan beskrivas som följande:

- Större delen av materialet bestod av ogräs-ruderatväxter, ogräs-ruderater som även växer i gräsmark samt gräsmarksväxter. Även om många av dessa växter förekommer i åkrar har de flesta ogräsen från A19933 en gemensam nämnare i att de också tolererar eller till och med föredrar våta miljöer och/eller kan växa på stränder. Med största sannolikhet representerar dessa växter därför ruderatväxtlighet på en – av människor eller djur – störd plats som var tämligen våt. Kransborre (cf *Marrubium vulgare*), som förvisso endast påträffades som ett enstaka makrofossil, är en art som är mycket konkurrenssvag i skugga. Även om försiktighet bör tillämpas vid tolkningen av enstaka fynd, som kan ha blåst in i gropen eller transporterats via vatten eller på andra sätt, kan detta fynd möjligen indikera att den våta ruderatmiljön omkring vattenhålet också var tämligen öppen.
- Den näst största gruppen av makrofossil bestod av våtmarksväxter. Dessa kan mycket väl ha växt naturligt omkring vattenhålet, eller transporterats in i hålet med rinnande vatten. Sprödarv (*Myosoton aquaticum*) som återfanns i provet är konkurrenssvag på mark som börjar sluta sig och kan indikera att området vid depositionen av detta material var tämligen upptrampat. Notera dock att sprödarven endast återfanns som ett enstaka makrofossil.
- Sköldmöja (*Ranunculus peltatus*) är en vattenväxt som idag förekommer i hela landet. Den kan mycket väl ha vuxit i eller i anslutning till vattenhålet.
- De enda växter som kan indikera direkt mänsklig deposition var hasselnötter och frön av smultron (*Fragaria vesca*). Bägge kan dock även ha deponerats naturligt via olika processer. Hasselnötter kan till exempel ha deponerats tillsammans med de nerfallna kvistarna och grenarna.
- Oavsett biotopkategori har många arter – såsom svinmållan (*Chenopodium cf album*), fiskmållan (*Chenopodium cf polyspermum*), pilörten/åkerpilörten (*Persicaria lapathifolia/maculosa*), brännässlan (*Urtica dioica*), sumpfränen (*Rorippa cf palustris*) och sköldmöjan – en sak gemensamt, nämligen att de alla föredrar näringsrika växtmiljöer. Trampörten (*Polygonum aviculare*) var den enda art som föredrar näringsfattigare jordar, även om den också är relativt tålig i andra jordar, speciellt sådana som är rika på kväve. Den återfanns också endast som fyra makrofossil. Sammanlagt indikerar växtmakrofossilerna alltså

att miljön omkring vattenhållet var relativt näringsrik, vilket passar in på en tolkning av ett ruderalområde stört av människor och kanske djur.

- Icke botaniska makrofossil bestod av enstaka insektsfragment som var så fåtaliga att en analys knappast kan genomföras på materialet, stora mängder av dafnieägg (*Daphnia* sp) och sju äggsäckar av *Diaptomus* sp (ett släkte av hoppkräftor). Det finns mer än 100 arter av dafnier och de förekommer i alla typer av sötvattensmiljöer förutom extremt varma källor (Ebert 2005). *Diaptomus*-hoppkräftor förekommer i tempererade miljöer och då oftast i stillastående vatten (Bennike 1998).

Det är alltså möjligt att konkludera att materialet från A19933 indikerar en liten damm/vattenhål som kan ha varit nyttjad av människor och/eller djur, omgiven av upptrampad mark och troligen ej belägen i skugga. Det botaniska materialet påvisade dock relativt lite kulturpåverkan på lagrets sammansättning. Kanske fungerade denna anläggning mest som en vattenkälla och hölls medvetet rent från avfall.

Art	Antal	näringsrik (+) neutral (o) näringsfattig (-)	kommentar	svensk namn
<i>Chenopodium cf album</i>	8	+		trolig Svinmålla
<i>Chenopodium cf polyspermum</i>	70	+	även strandväxt	trolig Fiskmålla
<i>cf Marrubium vulgare</i>	1	o/-	växer ej i skugga	trolig Kransborre
<i>Persicaria lapathifolia/maculosa</i>	46	+	föredrar fuktig mark	Pilört/åkerpilört
<i>Stellaria cf media</i>	1		föredrar fuktig mark	trolig Våtarv
Subtotal, Ogräs-ruderatväxter	126			
<i>Cirsium arvense</i>	1		växer ej på torr sandjord	Åkertistel
<i>Polygonum aviculare</i>	4	-		Trampört
Subtotal, Ogräs-rud/gräsmark	5			
<i>Taraxacum officinale</i>	1	+		Maskros
<i>Urtica dioica</i>	26	+		Brännässla
Subtotal, Gräsmarksväxter	27			
<i>Corylus avellana</i> (shell fragm.)	5			Hasselnötter
<i>Fragaria vesca</i>	2			Smultron
Subtotal, insamlade växter	7			
<i>Carex</i> sp	4			Starr
Cyperaceae	1			Halvgräs
<i>cf Lycopus europaeus</i>	1		även sträder	trolig Strandklo
<i>Lycopus europaeus</i>	11		även sträder	Strandklo
<i>Myosoton aquaticum</i>	1		konkurrenssvag på icke naken/upptrampad mark	Sprödarv
<i>Rorippa cf palustris</i>	2	+	även sträder	trolig Sumpfräne
Subtotal, Våtmarksväxter	20			
<i>Ranunculus cf peltatus</i>	56	+	vattenväxt	trolig Sköldmöja
<i>Ranunculus</i> sp	1		släktet inbegriper många våtmarksarter	Ranunkelsläktet
Indet.	18			Oidentifierbart frö
Subtotal, Övriga	19			
TOTALT	260			
Ej växtmakrofossil: Enstaka insektsfragment Många dafnieägg (<i>Daphnia</i> sp) 7 st <i>Diaptomus</i> -ägg				
Övrigt: Enstaka träkolsfragment				

Tabell 7: Subfossilt bevarade makrofossil i vattenhål A19933, lager 1.

Sammanfattning

Den arkeobotaniska analysen har påvisat:

- 1) En tidig/mellan-neolitisk grop (A22002) som innehöll förkolnade sädeslag och ogräs som troligen härstammar från hushållsaktiviteter (t.ex. matlagning) i området.
- 2) Blandade boplatsspår från tidigneolitikum, senneolitikum och yngre bronsålder omkring ränna A20821 med förkolnade hasselnötsskal, ogräs och muslortar.
- 3) En ränna (A13031) med tillhörande stolphål och stenpackning som innehöll förkolnade sädeslag, ogräs och hasselnötsfragment men också uppvisade ¹⁴C-dateringar som antyder sammanblandning av förkolnat material från olika aktivitetsfaser.
- 4) En grop (A15857) från (troligen yngre) bronsålder som innehöll förkolnade sädeslag och ogräs som bör härstamma från hushållsaktiviteter i närområdet.
- 5) Ett vattenhål (A19933) från yngre bronsålder/tidig förromersk järnålder som indikerar en våt, öppen, upptrampad och näringsrik växtmiljö omkring anläggningen.
- 6) Sädeslag och ogräs från odaterade spridda anläggningar (stolphål A20155 och härdarna A19558 och A18774).

Det arkeobotaniska materialet från Pilbladet måste anses som sparsamt, fragmenterat och svårtolkat, och därför också svårt att applicera på de ambitiösa och högupplösta frågeställningar som har formulerats för undersökningen. Det är dock möjligt att utifrån det undersökta materialet bidra till punkterna A, B1, B2 och B5:

Tema A: flintbrytningens kronologi, metodik och produkter, samt dess kulturella kontext:

Det är omöjligt att beskriva flintbrytningens karaktär utifrån det undersökta materialet. Däremot visar förekomsten av en grop med förkolnade cerealier och ogräs (A22002) som dateras till skiftet tidig/mellanneolitikum att det bör ha förekommit andra aktiviteter än flintbrytning på Pilbladet mer eller mindre samtida med brytningen. Detta kan vara indikativt för att området inte var dedikerat till endast brytning av flinta, utan även hyste boplatsskomponenter och/eller försörjningsekonomiska aktiviteter såsom odling och bearbetning av sädeslag (se sidan 9).

Tema B1: Hur förändrades miljön i närområdet?

Denna punkt formulerades främst i syfte att undersöka flintbrytningens påverkan på miljön vid Pilbladet. Tyvärr återfanns inget botaniskt material som kan belysa miljön omkring Pilbladet vid tiden för brytningen i de analyserade proverna. Däremot ger analysen av vattenhål A19933 en insikt i miljön vid denna del av Pilbladet under senare delen av bronsåldern och tidig förromersk järnålder (se sidan 15-17).

Tema B2: Vilka spår av markanvändning och markprocesser från tiden efter flintbrytningen finns i området?

Enstaka förkolnade växtmakrofossil i lager i flintgruvorna indikerar att processer som kunde resultera i förkolning av växtmakrofossil pågick i närområdet under gruvornas igenfyllnadsfas. Förkolnade sädeslag, ogräs och cerealier från anläggningar i närheten av flintgruvorna antyder att området hyste hushållsaktiviteter och troligen boplatser under perioden då gruvornas igenfyllnad var pågående.

Tema B5: Finns det belägg för tidig förekomst av cerealier i området? Vad var det i så fall för arter och kan deras ursprung spåras?

Fynden av sädeslag från Pilbladet är fåtaliga. De flesta kunde ej heller bestämmas till specifik art eller ens släkte på grund av deras höga fragmenteringsgrad. I tabell 8 a och b som sammanfattar cerealiafynden från lokalen kan dock några vaga mönster urskönjas:

- 1) Fynden av vete (*Triticum* sp), med enstaka bestämningar till agnklädda veten och då specifikt emmer (*Triticum dicoccum*), förekommer endast i neolitiska kontexter.
- 2) Fynd av havre (*Avena* sp) förekommer endast i kontexter med dateringar till yngre bronsålder eller senare.
- 3) Korn (*Hordeum vulgare*) förekommer i kontexter från alla perioder.

Tidigare arkeobotaniska analyser har påvisat att odling av sädeslag i södra Skandinavien var initialt, från ca 4000 BC och framåt, fokuserad på emmer och naket korn (*Hordeum vulgare* var *nudum*) för att under den senare hälften neolitikum kompletteras av enkorn (*Triticum monococcum*) och spelt (*Triticum spelta*). Under bronsåldern verkar en större förändring ha ägt rum som resulterade i att de skalklädda vetena minskade i betydelse medan det agnklädda skalkornet (*Hordeum vulgare* var *vulgare*) kraftigt ökade i betydelse och blev det dominerande sädeslaget. Ungefär samtidigt börjar även råg och havre uppträda som mer än enstaka förekomster i arkeobotaniska material, men bägge arters bronålderstida och tidigt järnålderstida förekomster tolkas oftast som ogräsförekomster och de verkar inte odlas i större skala förrän romersk järnålder (Engelmark 1992; Grabowski 2014b; Sørensen & Karg 2014; Viklund 2004).

De tidiga fynden av skalvete generellt och emmer specifikt, samt de yngre förekomsterna av havre vid Pilbladet verkar därför ganska perfekt passa in i den etablerade odlingshistoriska kronologin för södra Skandinavien. Ingen av kornfynden kunde bestämmas till specifikt naket- eller skalkorn och det är därför också rimligt att dessa grovt bestämda korn förekommer i prover från alla tidsperioder.

I övrigt är cerealiematerialet från Pilbladet alldeles för sparsamt för formulering av mer ingående tolkningar om odling eller sädeshantering på platsen. Detta gäller även för de ogräs som förekom tillsammans med cerealierna.

Anläggning	Grop A22002	Grop A20751	Grop A15857	Ränna A13031	Lager i flintgruva A986	Kolluvium A101	svenskt namn
Art	3490-3100 BC TN II – MN A	Flintstycke, troligen Neolitikum	Keramik YBÅ	Blandade dateringar: MN, YBÅ-FRJÅ	800-540 BC YBÅ	1020-1160 AD, 1010-1160 AD VIK-tidig Med.	
cf <i>Avena</i> sp			1	1			möjlig havre
<i>Avena</i> sp			1				havre
cf <i>Hordeum vulgare</i> coll	1		5	1			möjligt korn
<i>Hordeum vulgare</i> coll				1			korn
<i>Triticum</i> sp	1						vete
<i>Triticum</i> sp (agn- bas)							vete (agnbas)
<i>Triticum</i> sp (fragm)	1						vete (fragment)
<i>Triticum</i> cf <i>dicoc- cum</i>	3						möjligt em- mervete
<i>Triticum dicocum</i> (agnbas)		1					emmervete (agnbas)
Cerealia indet	7		3	5	1	1	oidentifierbart sädesslag
Cerealia indet (fragm)	46		12	15		1	sädesslag (fragment)
Cerealia indet (småfragment)			23			2	sädesslag (små fragment)
TOTALT	59	1	45	23	1	4	

Tabell 8a: Sammanfattning av cerealifynd från daterade kontexter vid Pilbladet.

Anläggning	Härd 19558	Stolphål 20155	Grop A20152	Lager i flintgruva A13159	Kolluvium A105	svenskt namn
Datering	nej	nej	nej	nej	nej	
<i>Avena</i> sp	2					Havre
<i>Hordeum vulgare</i> coll	2					Korn
<i>Triticum</i> sp (agnbas)		1				Skalvete (agnbas)
Cerealia indet	1		1	1	1	oidentifierbart sädesslag
Cerealia indet (fragm)					1	Sädesslag (fragment)
TOTALT	5	1	1	1	2	

Tabell 8b: Sammanfattning av cereliafynd från odaterade kontexter vid Pilbadet.

Referenser

Publicerade referenser

- BENNIKE, O. 1998. Fossil egg sacs of Diaptomus (Crustaceae: Copepoda) in Late Quaternary lake sediment *Journal of Paleolimnology* 19: 77–79.
- EBERT, D. 2005. *Ecology, epidemiology, and evolution of parasitism in Daphnia [Elektronisk resurs]*. Bethesda: National Library of Medicine, National Center for Biotechnology Information.
- ENGELMARK, R. 1992. A review of farming economy in south Scania based on botanical evidence, in L. Larrson (ed.) *The archaeology of the culture landscape. Field work and research in a south Swedish rural region*. Vol. 19. Acta Archaeologica Lundensia 4. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- ENGELMARK, R. & K. VIKLUND. 2008. Jordbruket i Sverige, in M. Widén & B. Widén (ed.) *Botanik. Systematik, evolution, mångfald*. Lund: Studentlitteratur.
- GRABOWSKI, R. 2014a. OBM 8231, Møntergården (FHM 4296/923). Plant macrofossil analysis of three late medieval (13th-16th century) houses in Odense, Funen. 2014:9. Konserverings- Og Naturvidenskabelig Afdelningens Rapporter. Århus: Moesgård Museum.
- GRABOWSKI, R. 2014b. *Cereal husbandry and settlement: expanding archaeobotanical perspectives on the southern Scandinavian Iron Age*. Umeå: Environmental Archaeology Laboratory.
- GRABOWSKI, R. & J. LINDERHOLM. 2013. Functional interpretation of Iron Age longhouses at Gedved Vest, East Jutland, Denmark: multiproxy analysis of house functionality as a way of evaluating carbonised botanical assemblages *Archaeological and Anthropological Sciences*. <http://link.springer.com/10.1007/s12520-013-0161-4>.
- KORSMO, E., T. VIDME & H. FYKSE. 1981. *Korsmos Ogräsplanscher*. Stockholm: LT förlag.
- MOLTSÉN, A. 2011. Analysis of plant macro-remains and other materials recovered from Iron Age buildings and ovens on Zealand, in L. Boye (ed.) *The Iron Age Zealand. Status and perspectives*, 8: 125–38. Nordiske Fortidsminder C.
- MOSSBERG, B., L. STENBERG & T. KARLSSON. 2010. *Den nya nordiska floran*. Ny utg. Stockholm: Bonnier fakta.
- REGNELL, M. & K.G. SJÖGREN. 2006. Introduction and development of agriculture, in *Ecology and economy in Stone Age and Bronze Age Scania*. Swedish Heritage Board.
- ROBINSON, D.E. 2003. Neolithic and Bronze Age Agriculture in Southern Scandinavia - recent archaeobotanical evidence from Denmark *Environmental Archaeology* 8: 145–65.
- SØRENSEN, L. & S. KARG. 2014. The expansion of agrarian societies towards the north – new evidence for agriculture during the Mesolithic/Neolithic transition in Southern Scandinavia *Journal of Archaeological Science* 51: 98–114.
- VIKLUND, K. 1998. *Cereals, weeds and crop processing in Iron Age Sweden: methodological and interpretive aspects of archaeobotanical evidence*. Umeå: Umeå University.
- 2004. Hallands tidiga odling, in L. Carlie (ed.) *Hållplatser i det förgångna*. Arkeologiska Rapporter Från Hallands Läns museer 2004:1. Hallands Läns museer/Riksantikvarieämbetet.

Öriga referenser

Den Virtuella Floran - <http://linnaeus.nrm.se/flora/>

Personlig kommunikation

Åsa Berggren. Personlig kommunikation, oktober 2014 – maj 2015.

Vedanatomisk analyse af forkullet og uforkullet træ

Prøver af trækul er udtaget med henblik på - kombineret med analyser af makrofossiler og ^{14}C -dateringer af trækul og makrofossiler - at besvare spørgsmål om vegetationshistorie, indvandring, landskabsudnyttelse m.m.

De indleverede prøver indeholder meget lidt trækul og meget lidt materiale i det hele taget. I nogle tilfælde var trækulsstykkerne meget små, og det har været nødvendigt at udtage flere stykker trækul for at opnå en tilstrækkelig mængde til AMS-analyse (^{14}C -datering).

Trækulsstykkerne, som er sendt til AMS-analyse, er udvalgt med henblik på at finde det bedst egnede materiale til datering – dvs. træarter med en lav egenalder som f.eks. *Corylus avellana* (hassel) og *Alnus* sp. (el/al), små kviste og grene, helst med den sidstdannede årring under barken (Waldkan-te, WK) bevaret.

På grund af den ringe mængde af trækul tillader materialet ikke interpretation mhp. vegetationshistorie, indvandring, landskabsudnyttelse m.m.

De to tidlige dateringer af *Pinus sylvestris* (tall, fyrretræ) skal dog fremhæves:

- PM21659, anlæg A2096, flintgruva, 8280-7820 BC
- PM21694, anlæg A2216, flintgruva, 8710-8330 BC

Disse to dateringer viser, at *P. sylvestris* har været til stede i området for mere end 10.000 år siden.

I den følgende tabel indgår - ud over de analyserede trækulsstykker - også makrofossilresterne.

A 9319 Pilbladet - Vedanatometisk analyse af uforkullet træ

Prøver fra A19933, vattenhåll:

A19933 F20140

3 stk. træ fra én genstand

Med bearbejdningsspor. Prøver er returneret, skal konserveres.

- *Acer* sp., 0,2087g udtaget, men ikke sendt til datering

A19933 F200553 (Lager 4)

Ca. 8 stk. træ. Prøver er kasseret efter vedbestemmelsen.

- 4x *Acer* sp. Grenved med excentrisk vækst, samme form, med marv og WK, ca. 5 årringe.
- 2x *Corylus avellana*
- 2x indet. Dårlig bevaringstilstand

A19933 F200555 (Lager 4)

1 stk. træ uden bearbejdningsspor, dårlig bevaringstilstand.

Prøven er kasseret efter vedbestemmelsen.

- *Corylus avellana*, 9 årringe, grenved med excentrisk vækst, med marv, WK og bark, 'fældet' om foråret

A19933 F200557 (Nedre) (Lager 1)

1 stk. træ med bearbejdningsspor, diameter ca. 3,5 cm. Prøve er returneret.

- *Fraxinus excelsior*, ca. 17 årringe, grenved med marv, WK og bark, fældet om foråret.

A19933 F200559, naturligt trä

Ubearbejdet træ, grene, stump. Prøver kasseres.

Ca. 16 stk. træ i forskellige størrelser

- 5x *Corylus avellana*
- 5x *Acer* sp.
- 1x *Quercus* sp.
- 1x *Tilia* sp. (lind)

A2034 F21766 flintgruva

2 bakker med kalk og mange små stykker trækul. Prøven blev flotteret.

Ca. 10 stykker trækul er bestemt til *Populus* sp., og stammer sandsynligvis fra samme stykke træ.

Prøve til AMS er gemt, resten er kasseret.

- *Populus* sp., 0,0373g udtaget til datering

Referencer

Schweingruber, F.H. 1990. *Anatomi of European woods*. Eidgenössische Forschungs-anstalt für Wald, Schnee und Landschaft, Birmensdorf. Haupt, Bern, Stuttgart.

Pilbladet – oversigt over materiale, som er udtaget til AMS-analyse, sorteret efter anlægs-typer:

Provnr PM	anl. nr	anl. typ	lager	indeholder stykker trækul	trækul, øvrige bestemt til	Forkullet og uforkullet materiale, som er sendt til AMS	trækul, vægt i g	Ua-nr	cal date 2σ
21597	A16648	dagbrott	humöst lgr 1,2 m djup	flere mindre		1x gren, indet., 1 år med WK	0,0280	Ua-50378	3940-3690 BC
21665	A14383	dagbrott	1,4 m djup	flere	50+ Fraxinus excelsior	3x kvist med marv og bark, indet.	0,0196	Ua-50385	3960-3710 BC
22044	A22041	dagbrott	1,3 m djup	fragmenter		6x små, indet.	0,0024	Ua-50391	6600-6240 BC
22066	A12814	dagbrott	L VI	flere små		3x spredtporet løvtræ	0,0096	Ua-50392	3950-3690 BC
22084	A12661	dagbrott	L VI	fragmenter		1x Fraxinus excelsior, usp.	0,0030	Ua-50393	4230-3950 BC
22086	A12929	dagbrott	L III	flere meget små		15 stk. indet.	0,0103	Ua-50394	7790-7580 BC
22177	A17239	dagbrott	L XIII	få	3x Alnus sp.	1x Alnus sp., 3 år, usp. uden WK	0,0255	Ua-50401	3770-3630 BC
22190	A870	dagbrott	L II/III	2 større + mange små		1x Corylus avellana, 1 år, usp.	0,0129	Ua-50405	3770-3630 BC
22321	A22314	dagbrott	L 2	fragmenter		1x indet.	0,0077	Ua-50411	3940-3650 BC
22383	A200434	dagbrott	L 6	flere meget små		27x indet.	0,0064	Ua-50412	510-360 BC
22259	A227	flintgruva	L 11	flere større + mange meget små		1x spredtporet løvtræ, 2 år usp. U. WK, stærk forkullet	0,0115	Ua-50408	3960-3710 BC
22261	A227	flintgruva	L 14	1 større + flere meget små		1x Quercus sp. 1x kvist + 1x spredtporet løvtræ	0,0354 0,0011	Ua-50409	3930-3650 BC
22157	A708	flintgruva	knappt 2 m djup	mange meget små		10x indet.	0,0074	Ua-50398	3960-3710 BC
22165	A708	flintgruva	2 m djup	4 store, 4 små		1x Corylus avellana, gren, ca. 3 år med WK	0,0552	Ua-50399	3760-3540 BC
22171	A708	flintgruva	1,9 m djup	flere		1x gren, spredtporet løvtræ, 2 år med WK	0,0146	Ua-50400	3950-3690 BC
200358	A708	flintgruva	överst	mange små		skal, hasselnöt		Ua-50416	3990-3780 BC
22172	A708	flintgruva	L II	mange	100+ Quercus sp.	1x Quercus sp., 2 år, usp.	0,0776	Ua-50421	3760-3630 BC
22145	A986	flintgruva	L II	ingen		cerealia, indet.		Ua-50396	800-540 BC
22146	A986	flintgruva	L IV vid träkol	flere små		1x Betula sp., 2 år, usp., med okkerflejringer	0,0058	Ua-50397	3910-3640 BC
200295	A986	flintgruva		mange		1x Corylus avellana, 2 år, usp.	0,0944	Ua-50413	2860-2490 BC

Provnr PM	anl. nr	anl. typ	lager	indeholder stykker trækul	trækul, øvrige bestemt til	Forkullet og uforkullet materiale, som er sendt til AMS	trækul, vægt i g	Ua-nr	cal date 2σ
200339	A986	flintgruva	lager i botten (se ritn)	flere små		1x Corylus avellana, 3 år, usp.	0,0073	Ua-50415	3950-3660 BC
22236	A1441	flintgruva	botten av L 3?	flere		5x indet.	0,0072	Ua-50407	7960-7600 BC
21761	A2034	flintgruva	L 11	få		1x spredtporet løvtræ, 1år , usp.	0,0029	Ua-50389	4050-3770 BC
21599	A2096	flintgruva	L II mot botten, 1 m djup	ingen		skal, hasselnöt		Ua-50379	3640-3380 BC
21654	A2096	flintgruva	L E	få		1x Betula sp., 1 år, usp.	0,0077	Ua-50380	3800-3640 BC
21655	A2096	flintgruva	L D	flere meget små		15x. indet.	0,0040	Ua-50381	11250-10700 BC
21659	A2096	flintgruva	L E	2 mindre + flere meget små	1x Corylus avellana	1x Pinus sylvestris, 2 år, usp.	0,0081	Ua-50382	8280-7820 BC
21660	A2096	flintgruva	L 8	få		1x Populus sp., 1 år, usp.	0,0048	Ua-50383	3950-3700 BC
21662	A2096	flintgruva	L 4	få		1x spredtporet løvtræ, 1 år, usp.	0,0095	Ua-50384	3940-3650 BC
22116	A2096	flintgruva	1,6 m djup	ingen		skal, hasselnöt		Ua-50395	3790-3640 BC
21233	A2096	flintgruva	0,5 m djup	ingen		frö, vicker		Ua-50417	2870-2490 BC
21294	A2096	flintgruva	0,60m djup	mange små		8x små kviste, 1 år	0,0303	Ua-50418	2870-2570 BC
22184	A2144	flintgruva	L 10	fragmenter	1x spredtporet løvtræ	skal, hasselnöt		Ua-50402	3980-3710 BC
22186	A2144	flintgruva	L 12	5 meget små		5 stk. trækul, indet.	0,0010	Ua-50403	3960-3710 BC
22187	A2144	flintgruva	L 13	fragmenter		12x små stk. trækul, indet.	0,0048	Ua-50404	9150-8250 BC
22147	A2144	flintgruva	L 1	mange små	7x Quercus sp., 1x Fagus sylvatica	1x spredtporet løvtræ, 1 år usp.	0,0052	Ua-50419	3640-3370 BC
22151	A2144	flintgruva	L 5	mange, i forskelli- ge størrelser	100+ Quercus sp.	1x Corylus avellana, 5 år, usp.	0,0459	Ua-50420	3640-3370 BC
21694	A2216	flintgruva	L VI	få små		4x Pinus sylvestris	0,0095	Ua-50386	8710-8330 BC
21876	A12981	flintgruva	2,5 m djup	flere små		1x Alnus sp., 1 år, usp.	0,0089	Ua-50390	3940-3650 BC
22283	A22278	flintgruva	L 3	flere, mange små	100+ Quercus sp.	1x Quercus sp.	0,0212	Ua-50410	3790-3640 BC

Provnr PM	anl. nr	anl. typ	lager	indeholder stykker trækul	trækul, øvrige bestemt til	Forkullet og uforkullet materiale, som er sendt til AMS	trækul, vægt i g	Ua-nr	cal date 2σ
21811	F17833	flintkonc.		ingen		skal, hasselnöt		Ua-50428	3700-3520 BC
22118	A22002	grop	L 1	ingen		cerealia, emmervete		Ua-50414	3490-3100 BC
13344	A101	kolluvielager	G222	ingen		cerealia, indet.		Ua-50387	1020-1160 AD
13344	A101	kolluvielager	G222	ingen		cerealia, indet.		Ua-50388	1010-1160 AD
21045	A18522	ränna		mange mindre		1x Corylus avellana, 3 år, usp.	0,0358	Ua-50406	3790-3650 BC
21763	A20821	ränna		mange mindre		1x Corylus avellana, 2 år, usp.	0,0135	Ua-50422	3930-3650 BC
21764	A20821	ränna				frö, snärjmåra		Ua-50423	3970-3700 BC
21765	A20821	ränna		få		1x Corylus avellana, 2 år, usp.	0,0350	Ua-50424	1090-890 BC
21234	A21210	stenpackn. i ränna		ingen		skal, hasselnöt		Ua-50432	2880-2490 BC
17737	A17707	stolphål		få		1x Corylus avellana, 3 år, usp.	0,0143	Ua-50433	2860-2490 BC
17912	A17820	stolphål		mange mindre	100+ Quercus sp., 5x Acer sp.	1x Acer sp. 3 år, usp.	0,0881	Ua-50425	2030-1780 BC
20189	A18134	stolphål		ca. 10		1x spredtporet løvtræ, ca. 5 år, usp.	0,0259	Ua-50427	3770-3640 BC
21797	A20791	stolphål		mange, store og mindre	100+ Quercus sp.	1x spredtporet løvtræ, 4 år, usp.	0,0324	Ua-50426	1050-850 BC
21286	A21249	stolphål		få		1x spredtporet løvtræ, ca. 2 år, usp.	0,0172	Ua-50429	820-590 BC
21289	A21274	stolphål		få mindre + frag- menter	spredtporet løvtræ	1x Fraxinus excelsior, 1 år, usp.	0,0104	Ua-50430	2620-2460 BC
21308	A21296	stolphål		ingen		skal, hasselnöt		Ua-50431	760-400 BC
F200543	A19933 øvrige se side xx	vattenhål	L 3	Ingen		kronhjortshorn (ej förkolnat)		Ua-49684	760-400 BC

Provnr PM	anl. nr	anl. typ	lager	indeholder stykker trækul	trækul, øvrige bestemt til	Forkullet og uforkullet materiale, som er sendt til AMS	trækul, vægt i g	Ua-nr	cal date 2σ
18096:1		våtmark	45 cm			torv (ej förkolnat)		Ua-49044	6010-5790 BC
18096:2		våtmark	60 cm			torv (ej förkolnat)		Ua-49045	7300-6650 BC
18096:3		våtmark	80 cm			torv (ej förkolnat)			
18096:4		våtmark	100 cm			torv (ej förkolnat)		Ua-49046	8800-7600 BC
Trækul er udtaget, men er af forskellige grunde ikke blevet dateret:									
21044				mange mindre		1x <i>Corylus avellana</i> , 2 år, usp.	0,0240	sändes till dat, men ej prioriterad	
21732				mange små		1x <i>Corylus avellana</i> , 2 år, usp.	0,0091	sändes till dat, men mtrl för litet	
21800				mange		1x <i>Acer</i> sp. 2 år, usp.	0,0340	sändes ej till dat	
22204				18 meget små		18x indet.	0,0045	sändes till dat, men mtrl för litet	
22210				9 meget små		9x indet.	0,0017		
200193				mange mindre	1x <i>Acer</i> sp.	1x gren, spredtporet løvtræ, med bark + WK	0,0476	sändes ej till dat	
200337				12 meget små		12x indet.	0,0039	sändes till dat, men mtrl för litet	
200549				flere, forskellige størrelser		1x <i>Alnus</i> sp., 3 år, usp.	0,1133	sändes till dat, men ej prioriterad	

Tabel 9. Pilbladet - oversigt over materiale, som er udtaget til AMS-analyse, sorteret efter anlægs-typer

Trækul, som er vedanatomet bestemt og udtaget til AMS-analyse:

Acer sp. - ahorn, lönn

Alnus sp. - el, al

Betula sp. - birk, björk

Corylus avellana - hassel

Fraxinus excelsior - ask

Pinus sylvestris - fyrretræ, tall

Populus sp. - asp, poppel

Quercus sp. - eg, ek

WK Waldkante = den sidstdannede årring under barken

indet. = ubestemt

usp. = uspecificeret ved (det er ikke muligt at sige, om det drejer sig om stammeved eller ved fra grene, kviste eller rødder)

 – trækul

 – makrofossilrester, forkullet

